

Jarosław Wąsowicz

***BYŁO TAKIE MIASTO. PIŁA NA DAWNYCH
KARTACH POCZTOWYCH 1896-1944,
RED. M. USURSKI, PIŁA 2013, SS. 399***

Obchody jubileuszu 500-lecia miasta Piły (1513-2013) zaowocowały kilkoma znaczącymi publikacjami, które wypełniły dotychczasową lukę w historiografii regionu. Jednym z tych opracowań jest pozycja *Było takie miasto. Piła na dawnych kartach pocztowych 1896-1944*, które ukazało się pod redakcją Macieja Usurskiego. Zasadniczo można je zakwalifikować do wydawnictw albumowych, choć nie jest pozbawione sporej dawki solidnie zredagowanej oraz przedstawionej historii miasta, ukazanej w kontekście prezentacji specyficznego źródła historycznego, jakim są ponad wiekowe już karty pocztowe. Każdy bowiem rozdział odpowiednio pogrupowanych pocztówek poprzedzony jest tekstem historycznym, autorstwa wspomnianego już redaktora wydawnictwa lub Rafała Ruty, którzy przybliżają czytelnikowi rys historyczny prezentowanych obiektów. Opracowania graficznego publikacji podjęli się Zofia Kawalec-Łuszczewska oraz Rafał Łuszczewski. Otwiera ją przedmowa Piotra Głowskiego Prezydenta Miasta Piły (s. 7), który odwołując się do jubileuszu 500-lecia grodu nad Gwdą, wyraził nadzieję, że wydawnictwo stanie się dla jego mieszkańców okazją do fascynującej podróży w czasie. Dodać należy, że Urząd Miasta Piły dofinansował ten projekt wydawniczy zrealizowany przez Muzeum Stanisława Staszica w Pile.

Podobne przekonanie wyrażają autorzy publikacji, podkreślając we wstępie (s. 9), iż zaprezentowane w albumie karty pocztowe stanowią nieocenione źródło informacji w przypadku miasta, które podczas działań wojennych w 1945 r. zostało zniszczone w 75%. Wiele zaprezentowanych na nich obiektów fizycznie już dzisiaj nie istnieje. Dzielą się z czytelnikami także kulisami powstania albumu. Powstał on we współpracy z licznymi kolekcjonerami piłskich pocztówek, którzy chętnie udostępnili swoje zbiory do reprodukcji. Zamieszczone w nim zdjęcia i karty pocztowe pochodzą ze zbiorów: Rafała Bolczyka, Jarosława Cwenarskiego, Jerzego Czaińskiego, Macieja Kabata, Rafała Ruty, Macieja Usurskiego, Piotra Zamorskiego oraz Archiwum Państwowego w Bydgoszczy. Wśród instytucji współpracujących z autorami albumu znalazła się również Izba Muzealna w Cuxhaven, gdzie po wojnie wyemigrowała znaczna część mieszkańców Piły i okolic. Natomiast dziwi fakt niewykorzystania przez autorów zbiorów Muzeum Okręgowego w Pile, gdzie znajduje się kilkadziesiąt, często unikatowych kart. Ogółem w opracowaniu *Było takie miasto...* zaprezentowano ponad 600 kart pocztowych wytypowanych z około 2,5 tys. tego typu archiwalnych eksponatów. Kryterium selekcji była chęć pokazania wszystkich części nieistniejącej już Piły, a także różnorodność samych kart pocztowych pod względem techniki wykonania, kompozycji ilustracji.

Prezentację wybranych pocztówek poprzedza obszerny rozdział wprowadzający zatytułowany przez autorów *O piłskich kartach pocztowych* (s. 11-19). Autorzy

dokonali w niej m.in. klasyfikacji kart pocztowych prezentujących Piłę przed 1945 r., pokazali sylwetki najbardziej znanych wydawców odnieśli się również do najciekawszych informacji z korespondencji zapisanych na kartach, przedstawili reprodukcje stempli pocztowych.

Następnie autorzy przystąpili do prezentacji wyselekcjonowanych kart pocztowych, związanych kolejno z tematyką: *Litograficzne karty pocztowe* (s. 21-41); *Miasto z lotu ptaka* (s. 43-49); *Stary Rynek* (s. 51-55); *Nowy Rynek* (s. 57-74); *Ulicami Śródmieścia* (s. 76-150); *Osiedle Górne* (s. 152-165); *Zamoście* (s. 167-186); *Staszyce* (s. 189-190); *Z biegiem Gwdy* (s. 192-207); *Pilskie świątynie* (s. 209-222); *Hotele* (s. 224-237); *Gospody, restauracje, kawiarnie i winiarnie* (s. 239-258); *Kolejowa Piła* (s. 260-277); *Parki: Strzelecki i Miejski* (s. 279-291); *Pilski garnizon* (s. 293-308); *Obóz i cmentarz jeniecki* (s. 310-325); *Dawni mieszkańcy miasta* (s. 327-336); *Pilskie ciekawostki* (s. 338-353); *Jeziora: Piaszczyste i Płotki* (s. 355-359); *Kuźnica Pilska* (s. 361-365); *Kalina i Motylewo* (s. 367-381).

Dla czytelników zainteresowanych kościelnymi dziejami miasta szczególnie cennym jest rozdział dotyczący pilskich świątyń. Z przedwojennych bowiem miejsc kultu do czasów nam współczesnych ocalały zaledwie 3 kościoły: pw. św. Rodziny, pw. św. Stanisława Kostki (wówczas kościół ewangelicki i garnizonowy zarazem) oraz pw. św. Antoniego. We wspomnianym rozdziale zaprezentowano 3 kościoły katolickie, 3 ewangelickie, kościół sekty Czerskiego oraz synagogę. Dla przejrzystości informacji w nim zawartych, we wstępie do prezentacji pilskich świątyń można było umieścić zawarte we wcześniejszych rozdziałach dane dotyczące budowy kościoła sekty ks. Jana Czerskiego i notę biograficzną o nim (rozdział *Stary Rynek*), czy też informacje dotyczące kościoła Syjonu (rozdział *Zamoście*). Wówczas wspomniany wstęp scalałby informacje o kościelnych dziejach przedwojennej Piły w jednym miejscu, przez co zyskałby moim zdaniem na przejrzystości.

Cennym uzupełnieniem prezentowanej publikacji są tabele zestawiające wydawców pilskich kart pocztowych, z takimi danymi jak: nazwisko i skrót nazwy wydawcy; pełna sygnatura wydawcy; siedziba; okres funkcjonowania; dane firm według ksiąg adresowych (s. 383-387) oraz zestawienie niemieckich i polskich nazw miejscowości, ulic, dzielnic i wybranych toponimów na terenie miasta Piły, opracowane na podstawie danych z planów miast i ksiąg adresowych (s. 389-397). Są one niezwykle cenne zwłaszcza dla kolekcjonerów, historyków i regionalistów zajmujących się dziejami naszego miasta. Do albumu, w postaci luźnej wkładki, dołączono również przedwojenny plan z drugiej połowy lat 30. XX w. ze współcześnie naniesionymi oznaczeniami lokalizacji i opisami obiektów gastronomicznych i hotelowych. Plan pochodzi z prywatnych zbiorów Macieja Kabata.

Informacje zawarte we wstępach do poszczególnych rozdziałów były konsultowane z miejscowymi historykami i regionalistami, co dobrze świadczy o autorach i pozwoliło im w zestawieniu z własnymi osiągnięciami badawczymi przygotowanie materiałów niewzbudzających większych zastrzeżeń merytorycznych. Osobiście dostrzegłem kilka drobnych niedociągnięć w wykazie bibliograficznym (s. 399). Nie pojawiły się tam przykładowo wcześniejsze wydawnictwa prezentujące Piłę na starych

pocztówkach i fotografiach¹. Warto pamiętać, iż dobrym zwyczajem jest odwoływanie się do tych, którzy w danej tematyce pierwsi przecierali szlaki edytorskie i badawcze.

Reasumując, publikację *Było takie miasto. Piła na dawnych kartach pocztowych 1896-1944* należy zaliczyć do udanych przedsięwzięć wydawniczych, ubogacających, jak pisałem już powyżej, historiografię naszego miasta. Została przygotowana w starannej szacie graficznej i co również ważne z pozycji bibliofila, w formacie identycznym, jak druga z ważnych pozycji przygotowanych z racji Jubileuszu, czyli *Zarys dziejów Piły w latach 1945-2000*, która ukazała się kilka miesięcy wcześniej pod redakcją Marka Fijałkowskiego².

Prezentowane opracowanie polecić należy wszystkim miłośnikom historii naszego miasta i regionu. W szerokim zakresie korzystać mogą z niej również kolekcjonerzy starych kart pocztowych, nie tylko z Piły, ale również miłośnicy tego typu hobby z całego kraju. Być może trafi ona również do bibliotek, dziś już nielicznych dawnych mieszkańców przedwojennego *Schneidemühl* oraz ich potomków. Dla wszystkich pilan będzie zapewne dobrą lekturą i niezwykle ciekawą oraz pouczającą podróżą w czasie.

Tadeusz Ceynowa

**JOHANNESBOTE RUNDBRIEF DES HEIMATWERKES
DER KATHOLIKEN AUS DER FREIEN PRÄLATUR
SCHNEIDEMÜHL
(GRENZMARK POSEN-WESTPREUSSEN),
WEIHNACHTEN 65(2013)**

Czasopismo *Johannesbote* adresowane jest do osób zamieszkujących tereny byłej wolnej prałatury pilskiej³, o czym świadczy wstępne pozdrowienie. Od 2012 r. ukazuje się dwa razy w roku, na Uroczystość Zesłania Ducha Świętego i na Boże Narodzenie. Redakcja przyjmuje teksty do Wielkanocy, jeżeli chodzi o pierwszy numer i do 1 października do drugiego. Zawartość omawianego numeru składa się z dwóch części:

¹ Chodzi o pozycje wydane staraniem Muzeum Okręgowego im. Stanisława Staszica w Pile, które ze względu na podobną tematykę i pionierskie edycje wypadało chociaż wspomnieć: K. Krowicki, *Piła na starej fotografii*, Piła 1983; *Piła na starej fotografii, cz. I.*, tekst i wybór zdjęć M. Leciej i M. Fijałkowski, Piła 1992; *Piła na starej fotografii, cz. II.*, tekst i wybór zdjęć M. Leciej i M. Fijałkowski, Piła 1994; zwłaszcza zaś: M. Fijałkowski, *Piła na fotografiach Romana Zaranka*, Piła 2010.

² *Zarys dziejów Piły w latach 1945-2000*, red. M. Fijałkowski, Piła 2013, ss.284. Recenzję tej pozycji znajdują czytelnicy w bieżącym numerze *Rocznika Skrzatuskiego*.

³ Wolna Prałatura w Pile powstała z Administracji Apostolskiej w 1930 r. W jej skład weszły terytoria archidiecezji poznańskiej i diecezji chełmińskiej pozostałe po traktacie wersalskim na terenie państwa niemieckiego.